

Погорецький М. А.,
 доктор юридичних наук, професор,
 Заслужений діяч науки і техніки України,
 завідувач кафедри правосуддя
 юридичного факультету
 Київського національного університету
 імені Тараса Шевченка

ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 375 КК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

На підставі проведеного аналізу наукової літератури, положень чинного законодавства України, статистичних даних, а також матеріалів практики, автором статті досліджено окремі матеріальні та процесуальні питання притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення ними неправосудного рішення, а також запропоновано авторське бачення щодо їх вирішення.

Ключові слова: суддя, рішення, правосудне, стандарти, кримінальна відповідальність.

На основаних проведеного аналізу наукової літератури, положень чинного законодавства України, статистичних даних, а також матеріалів практики, автором статті досліджено окремі матеріальні та процесуальні питання притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення ними неправосудного рішення, а також запропоновано авторське бачення щодо їх вирішення.

Ключевые слова: судья, решения, правосудной, стандарты, уголовная ответственность.

Право кожної людини на чесне і справедливе правосуддя є однією з основоположних засад сучасного демократичного і правового суспільства. Держава і суспільство поклавши на суддів обов'язок здійснювати чесне і справедливе правосуддя, поставили їх на особливу сходинку суспільних відносин, наділивши їх одночасно суддів й великою довірою, що породжує їх велику відповідальність перед державою та суспільством. За таких умов постать судді повинна бути гарантом здійснення

справедливого судочинства та прийняття ним правосудного рішення.

Будь-які неправосудні рішення судді є надзвичайно небезпечними для суспільства та держави, оскільки, завдаючи шкоду безпосередньо особам, які приймають участь у вирішенні спорів судом, такі рішення одночасно підривають авторитет судової влади, створюють недовіру до неї у суспільстві, девальвують в суспільній свідомості права, законності та справедливості, дискредитують Україну як державу. Тому, протидія

кримінальним правопорушенням, що вчиняються суддею в сфері правосуддя, є одним із головних завдань кримінально-правової політики держави. Саме на реалізацію цього завдання й передбачена кримінальна відповідальність судді за постановлення ним неправосудного рішення (ст. 375 КК України) [1].

Водночас, результати аналізу статистичних даних, матеріалів практики, свідчать про певну динаміку збільшення кількості зареєстрованих на території України злочинів цього виду. Так, якщо в 2013 р. було зареєстровано 48 кримінальних правопорушень за ст. 375 КК України, то в 2014 р. – 106, а за три місяці 2015 р. – 84. При цьому, в 2013 році повідомлено про підозру в 2 кримінальних провадженнях, до суду з обвинувальним актом передано – 0, на кінець звітного періоду рішення не було прийняте в 47 кримінальних провадженнях. В 2014 р. повідомлено про підозру в 3 кримінальних провадженнях, до суду з обвинувальним актом передано – 1, на кінець звітного періоду рішення не було прийняте в 102 кримінальних провадженнях. За три місяці 2015 р. повідомлено про підозру в 7 кримінальних провадженнях, до суду з обвинувальним актом передано – 1, на кінець звітного періоду рішення не було прийняте в 82 кримінальних провадженнях¹.

Слід особливо зазначити, що наведена динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 375 КК України за останні роки свідчить не стільки про зростання зазначених кримінальних правопорушень, скільки про посилення боротьби правоохоронних органів з цим злочином, який становить велику суспільну небезпеку для держави та суспільства в умовах необхідності прискореного проведення реформ в Україні, у тому числі в правоохоронній та судовій сферах. Разом із тим, результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо постановлення суддею (суддями)

¹ Див.: Офіційний сайт Генеральної прокуратури України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

неправосудного рішення, свідчать про наявність низки проблемних питань, пов'язаних з виявленням, розкриттям, розслідуванням та судовим розглядом зазначених злочинів, що, безумовно, впливає як на ефективність здійснення досудового розслідування, так і на судовий розгляд цих злочинів.

Зважаючи на актуальність, окремі проблемні питання притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення, були предметом дослідження у працях П. П. Андрушка, В. І. Борисова, А. М. Бойка, Л. Є. Виноградової, Ю. М. Грошевого, О. В. Каплиної, О. Ю. Карташова, Н. Д. Квасневської, О. О. Кваши, І. І. Когутича, О. М. Лемешка, А. В. Маляренка, О. М. Овчаренко, О. Л. Польового, І. А. Тітка, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, А. В. Щасного, О. Г. Яновської та ін. Проте у правозастосовній діяльності існує низка недостатньо досліджених науковцями проблемних питань, які негативно впливають на практику застосування ст. 375 КК України, що актуалізує й активізує їх дослідження та надання наукових рекомендацій законодавцю і практикам для їх вирішення, що і є метою цієї статті.

Передусім, зазначимо, що у ст. 375 КК України передбачено кримінальну відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Водночас, звертаємо увагу на колізію між нормами матеріального (ст. 375 КК України) та процесуального права (ст. 369 КПК; ст. 208 ЦПК; ст. 158 КАС; ст. 111¹¹ ГПК України). Так, законодавець, формулюючи назву та положення ст. 375 КК України, припустився, на наш погляд, певної смислової логічної помилки. Із цієї норми матеріального права (ст. 375 КК України) можна однозначно зрозуміти, що вирок, рішення, ухвала або постанови є різними за правовим змістом та формою процесуальними документами суду. Проте це не зовсім так.

Виходячи з результатів аналізу положень чинного процесуального законодавства [2; 3; 4; 5], а також наукової літератури [6, с. 92; 7, с. 23–33], можемо дійти висновку, що вирок, ухвала чи постанова є формами судового рішення, кожна з яких поділяється на певні види¹. Зважаючи на зазначене, пропонуємо ст. 375 КК України привести у відповідність з нормами процесуального права та викласти її в такій редакції:

«Стаття 375. Постановлення суддею (суддяма) завідомо неправосудного рішення.

1. Постановлення суддею (суддяма) завідомо неправосудного рішення – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років».

Досліджуючи питання щодо постановлення суддею (суддяма) завідомо неправосудного рішення, слід зазначити, що в законодавстві багатьох європейських країн відсутні норми, що визначають відповідальність судді за постановлення неправосудного рішення, оскільки подібне правопорушення розглядається як вид посадового злочину. Наприклад, Кримінальним кодексом Італії, в розділі злочини проти судової влади, передбачена лише кримінальна відповідальність за посягання на правосуддя [8]. У Кримінальних кодексах

Голландії та Німеччини постановлення суддею завідомо неправосудного рішення відноситься до злочинів посадових осіб [9; 10].

Водночас, кримінальна відповідальність за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення передбачена в ст. 305 Кримінального кодексу Російської Федерації. Слід зазначити, що положення ст. 305 Кримінального кодексу Російської Федерації, як і положення ст. 375 Кримінального кодексу України складаються з двох частин: винесення суддею (суддяма) завідомо неправосудних вироку, рішення або іншого судового акту; ті самі дії, пов'язані із виголошенням незаконного вироку суду про позбавлення волі або якщо вони спричинили інші тяжкі наслідки [11]. Різниця між зазначеними статтями полягає в тому, що норма КК Російської Федерації охоплює всі неправосудні судові акти та встановлює можливість покарання у вигляді штрафу в розмірі від п'ятисот до семисот мінімальних розмірів заробітної плати або у розмірі заробітної плати чи іншого доходу засудженого за період від п'яти до семи місяців або позбавленням волі на строк до чотирьох років. Тобто, в КК Росії в ст. 305 встановлена можливість призначення покарання у вигляді штрафу, що на нашу думку, є негативним фактором, оскільки дає можливість судді «відкупитися» від справедливого покарання за навмисні незаконні дії, які дискредитують судову владу та державу.

Досліджуючи питання щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення, О.В. Капліна, В.І. Тютюгін, І.А. Тітко, на наш погляд, роблять цілком обґрунтований висновок про наявність трьох складових, що характеризують постановлення суддею завідомо неправосудного рішення: 1) рішення суду має бути неправосудним; 2) неправосудне рішення судді має бути постановленим; 3) постановлення неправосудного рішення має бути завідомим [12, с. 42].

¹ Про види судових рішень докладніше див.: Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе: монография / Ю.М. Грошевой. – Х.: Вища шк., 1979. – 141 с.; Когутіч І.І. Судові рішення в кримінальному провадженні України: монографія. / І.І. Когутіч. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. – 184 с.; Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: монографія. – К.: Істина, 2014. – 588 с.; Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення: наук. – практ. посібник / колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорельського, О.П. Кучинської. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 560 с.

Особливої уваги, у цьому аспекті, заслуговує дослідження питання щодо неправосудності судового рішення. Не дивлячись на те, що термін «неправосудність» вживається у низці нормативно-правових актів України, рішеннях Конституційного Суду України та постановках Пленуму Верховного Суду України [1; 13; 14; 15; 16; 17], проте жоден із цих правових актів не розкриває зміст зазначеного поняття. У зв'язку з чим, у науковців та у практиків немає єдності думок щодо розуміння змісту поняття неправосудності судового рішення, що суттєво ускладнює правозастосовну діяльність. Так, на думку Л.Є. Виноградової, під неправосудним вироком варто розуміти незаконний судовий акт, що ухвалений умисно або в результаті недбалості, і який завдав шкоди правам та інтересам громадян чи держави [18, с. 9].

О. О. Кваша визначає неправосудний вирок як судовий акт, що не є законним і обґрунтованим через неправильне застосування норм матеріального права, положень Конституції, процесуального законодавства чи завідому невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи [19, с. 205]. Схожим є трактування неправосудного вироку Н. Д. Квасневською. Дослідниця вважає, що неправосудним є судове рішення, прийняте некомпетентним або упередженим суддею у зв'язку з неправильним застосуванням норм матеріального і процесуального права або невідповідністю судового акту фактичним обставинам справи [20, с. 57].

Неоднозначну думку щодо розуміння неправосудного судового рішення висловив А. В. Щасний, який зазначає, що неправосудним є таке судове рішення першої та другої інстанції про винуватість чи невинуватість підсудного у скоєнні злочину та застосування чи незастосування покарання до нього, що є незаконним, необґрунтованим та несправедливим та щодо якого є рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції про скасування чи зміну цього неправосуд-

ного рішення [21, с. 515]. На наш погляд, зазначений підхід автора не повною мірою розкриває значення поняття неправосудного судового рішення, оскільки виключає можливість відповідальності таких суб'єктів постановлення завідомо неправосудного рішення як суддів касаційної інстанції.

Поширеним в юридичній літературі є твердження, що неправосудність судового рішення варто розглядати через призму його незаконності та необґрунтованості, оскільки вирок може бути або правосудним, тобто законним та обґрунтованим, або неправосудним, тобто незаконним та необґрунтованим [22, с. 21]. Подібної думки дотримуються й інші фахівці [23, с. 3; 24, с. 543–544].

У цьому аспекті заслуговує критичної оцінки позиція тих вчених-правників, які досліджуючи поняття неправосудності судового рішення, ототожнюють такі правові категорії як неправосудність та незаконність, вказуючи на те, що вони несуть ідентичне нормативно-змістове навантаження [12, с. 44].

Зазначимо, що відповідно до положень ч. 1 ст. 370 КПК України судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України (ч. 2). Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України (ч. 3). Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення (ч. 4).

На думку П. П. Андрушка, законність, обґрунтованість та вмотивованість варто розглядати як ознаки правосудного рішення [25, с. 40]. Проте слушною з цього приводу, на наш погляд, є позиція Н. Л. Глинської, яка, досліджуючи питання забезпечення стандартів доброякісно-

сті кримінальних процесуальних рішень, обґрунтовано вважає, що законність, обґрунтованість, вмотивованість не є ознаками кримінальних процесуальних рішень, що належать до істотних, оскільки вони становлять собою лише встановлені законом вимоги, що ставляться до названих актів [6, с. 39]. Ознаками кримінальних процесуальних рішень є: 1) правовий характер; 2) державно-владний характер; 3) владно-розпорядчий характер; 4) загальнообов'язковий характер; 5) пізнавально-посвідчувальний характер; 6) спонукальний, ініціюючий характер; 7) ухвалені у визначеному законом порядку і встановленій законом формі; 8) спрямовані на вирішення загальних завдань кримінального провадження [6, с. 39–41]. Законність, обґрунтованість та вмотивованість варто розглядати як стандарти процесуальних рішень. При цьому, вчена, поміж стандартів законності, обґрунтованості та вмотивованості, виділяє ще справедливість, розумність та своєчасність [6, с. 583], що, на наш погляд, є цілком обґрунтованим та таким, що заслуговує на підтримку, оскільки має як наукове, так і практичне значення.

Справедливим є рішення, в якому повно, всебічно та неупереджено встановлені всі обставини кримінального провадження, які є підставою для його прийняття, та правову кваліфікацію обставин кримінального провадження здійснено з урахуванням гуманного ставлення до особи.

Розумним є рішення, що забезпечує ефективне вирішення завдань кримінального провадження шляхом оптимального збалансування публічних та особистих інтересів з урахуванням специфіки конкретних обставин кримінального провадження. У разі, якщо рішення передбачає застосування певних обмежень конституційних прав та свобод особи, ці обмеження мають бути найменш обтяжливими та співмірними до мети реалізації процесуального рішення.

Своєчасним є рішення, ухвалене протягом часу, що є оптимальним, виходячи

з обставин кримінального провадження [6, с. 583]. Така позиція, на нашу думку, є обґрунтованою, проте вона потребує певного уточнення. Своєчасним повинно визнаватися рішення, ухвалене протягом часу, що є оптимальним, виходячи з обставин кримінального провадження, а також у термін, визначений Законом.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що терміни «неправосудне судове рішення» та «незаконне судове рішення» мають різне змістовне навантаження та потребують нормативно-правового визначення.

Правосудне судове рішення повинно відповідати стандартам законності, обґрунтованості, вмотивованості, справедливості, розумності та своєчасності. В тому разі, коли судове рішення не відповідає одному з зазначених стандартів, воно є неправосудним.

Отже, під неправосудним судовим рішенням слід розуміти судовий акт, який не відповідає стандартам законності, обґрунтованості, вмотивованості, справедливості, розумності та своєчасності. Незаконним є рішення, ухвалене суддею (суддями) з порушенням норм матеріального та/або процесуального права.

У юридичній літературі до основних випадків визнання судового рішення неправосудним вчені-правники відносять: засудження невинуватого, виправдання чи безпідставне звільнення винуватого, призначення несправедливого, занадто суворого чи м'якого покарання, неправильного трактування злочинів, що призводить до іншого характеру покарання [26, с. 1055; 27, с. 29].

На практиці виникає питання щодо можливості притягувати суддів до кримінальної відповідальності по факту винесення занадто м'якого покарання через особисту думку судді, адже в цьому випадку вступає в протиріччя реалізація один з одним таких принципів судочинства, як гуманність та справедливість.

На наш погляд, безумовно, притягнення суддів до кримінальної відповідальності в цьому випадку є вмотиво-

ваним, оскільки основним завданням судової влади є здійснення правосуддя за принципами законності, обґрунтованості, гуманності та справедливості, що забезпечує винесення правосудного судового рішення. Це підтверджується і на практиці: *Екс-депутат О. Таран вбив 25-річного хлопця, розстрілявши його з автомату, але за рішенням суду обвинувачений отримав умовне покарання у вигляді 2 років позбавлення волі. Тобто, рішенням суддів не вплинуло на справу по суті: депутата визнали винним. Але факт того, що чотирнадцять років ув'язнення, що загрожували депутату дивним чином перетворились на два роки умовного терміну, існує, і судді, як обґрунтовано вказується на сторінках видання, повинні понести справедливе покарання за здійснення такого «правосуддя» [28].*

В теорії кримінального права існує думка про те, що для притягнення судді до кримінальної відповідальності обов'язково необхідне скасування неправосудного рішення судом вищестоящої інстанції. Аргументуючи цю думку, вчені зазначають, що визнати судовий акт неправосудним може лише суд, і саме тому потрібне скасування неправосудного судового рішення для того, щоб вважати його таким, що не відповідає законам [30, с. 235]. Це є обов'язковою умовою, оскільки в рішенні вищестоящого суду будуть зазначені причини скасування рішення, помилки судді, які він допустив при судовому розгляді, і відповідний документ буде аргументованим доказом як при вирішенні питання про надання дозволу на затримання судді, так і при розгляді кримінального провадження щодо притягнення судді до кримінальної відповідальності в суді або ж щодо звільнення його від кримінальної відповідальності.

Варто зазначити, що в КПК України 1960 року, була передбачена ст. 405, яка визначала підстави для перегляду судового рішення. Зокрема, це зловживання прокурора, слідчого чи судді під

час провадження у справі, якщо факт зловживання встановлено судовим рішенням, що набрало законної сили. Водночас Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 12 липня 2001 р. [31] відповідна стаття була виключена з КПК України, і в новому КПК України положення цієї статті також не знайшло свого відображення. Разом із тим, ст. 459 КПК України закріплена норма, що дозволяє переглянути судові рішення за нововиявленими обставинами, серед яких зазначається зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження.

Вважаємо, що факт вчинення суддею злочину, передбаченого ст. 375 КК України, має бути встановлений обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, або постановою чи ухвалою про закриття кримінального провадження з не реабілітуючих підстав, визначених ст. 284 КПК України саме щодо судді. При цьому не є обов'язковою умовою притягнення судді до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України в разі скасування неправосудного рішення вищестоящою судовою інстанцією. В цьому випадку повинна бути встановлена така ознака суб'єктивної сторони цього злочину як наявність вини у формі прямого умислу, що проявляється в **завідомості** (вид. – М. П.) винесення неправосудного судового рішення.

Наявність прямого умислу в діях судді зумовлюється усвідомленням небезпеки діяння, його наслідків та бажанням їх настання. Прямий умисел, що характеризується цілеспрямованістю діяння, дає можливість відрізнити постановлення суддею завідомо неправосудного рішення від інших службових злочинів судді, а також від дисциплінарних проступків.

Отже, завідомість полягає в усвідомленості суддею неправосудності прийнятого ним рішення. Тому кримінальна відповідальність судді за постановлення завідомо неправосудного рішення виключається в разі помилки судді, відсутності

у його діях прямого умислу. Допустивши судову помилку, суддя не усвідомлює неправосудність свого рішення.

Прикладом цього є скарга особи на постанову Печерського районного суду міста Києва до Апеляційного суду міста Києва про залишення без задоволення її скарги на постанову прокурора відділу участі прокурорів у цивільному судочинстві Генеральної прокуратури України Атаєвої Д.К. про відмову у порушенні кримінальної справи щодо суддів Верховного Суду України Барсукової В.М., Сеніна Ю.Л., Гуменюка В.І., Григор'євої Л.І., Охрімчук Л.І., Гнатенка А.В., Косенка В.Й., Балюка М.І. за постановлення ними завідомо неправосудного рішення. Прокурор мотивувала свою постанову відсутністю у рішенні зазначених суддів складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, а саме відсутністю суб'єктивної сторони злочину. Печерський районний суд відмовив у задоволенні скарги позивача оскільки, на думку суду, постанова прокурора була законною і обґрунтованою. Печерський районний суд міста Києва спирався на те, що з матеріалів прокурорської перевірки можна зробити висновок про відсутність ознаки завідомості постановлення неправосудного рішення у діях зазначених суддів Верховного Суду України. Тому, Апеляційним судом міста Києва було залишено без змін постанову Печерського районного суду міста Києва про залишення без задоволення скарги особи на постанову прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи відносно зазначених суддів Верховного Суду України, у зв'язку відсутністю в їх діях, передбаченого ст. 375 КК України [32].

Оскільки кримінальна відповідальність судді за постановлення завідомо неправосудного рішення виключається в разі допущення суддею помилки при відсутності в його діях прямого умислу, питання дослідження сутнісних ознак судової помилки є досить важливим для кваліфікації його дій. Притягнення судді до кримінальної відповідальності

одночасно є способом вирішення судових помилок, що полягає в оскарженні неправосудного судового рішення до вищестоящої інстанції з вимогою визнати відповідне судове рішення неправосудним [33, с. 250].

Небезпека судової помилки проявляється в її прихованому характері. Судова помилка судді може бути наслідком ненаданням йому сторонами для дослідження матеріалів відповідного провадження чи доказів, або надання йому недоброякісних чи сфальсифікованих доказів. Вона може бути також наслідком неправильної оцінки суддею матеріалів відповідного провадження чи доказів, норм матеріального та процесуального права, неповноти дослідження та встановлення ним обставин відповідного провадження тощо.

При цьому в ході виявлення та розслідування злочину, передбаченого ст. 375 КК України, слід відрізнити судову помилку, яка може вчинитися суддею без прямого умислу, та яка виключає кримінальну відповідальність за постановлення суддею неправосудного рішення, від судової помилки, яка має прямий умисел на постановлення суддею неправосудного рішення, та за яку передбачена кримінальна відповідальність ст. 375 КК України.

Водночас з метою посилення відповідальності суддів за прийняті ними рішення та створення стимулів для підвищення судьями свого фахового рівня, а також підвищення довіри людей до судової влади та держави, вважаємо доцільним передбачити кримінальну відповідальність суддів за винесення неправосудного рішення через грубу необережність та незнання, внівши відповідну норму до чинного КК України. При цьому санкція за такі діяння не повинна передбачати такий вид покарання, як позбавлення волі. За такі діяння доцільно позбавляти права суддів обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У цьому контексті позитивним є досвід окремих західних країн. Зокре-

ма, Кримінальний кодекс Іспанії в I главі «Посадові злочини» однією статтею встановлює кримінальну відповідальність судді за винесення незаконного рішення, а іншою – кримінальну відповідальність за винесення незаконного рішення через грубу необережність чи незнання [34]. Статті між собою, окрім умов притягнення до кримінальної відповідальності, відрізняються і тяжкістю покарання. Відповідна норма, з одного боку, передбачає кримінальну відповідальність суддів за необережність чи незнання, усуваючи факти обіймання суддівських посад халатними та некомпетентними суддями. З іншого боку захищає суддів, які винесли неправосудне судові рішення через необережність чи незнання, від кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення, санкція статті якої є більш тяжкою.

Проаналізувавши зміст ч. 2 ст. 375 КК України, слід зазначити, що підставою для застосування цієї частини зазначеної статті є наявність тяжких наслідків та корисливих мотивів. До тяжких наслідків належать незаконне ув'язнення, смерть, каліцтво тощо. Під корисливими мотивами слід розуміти бажання судді набути певних матеріальних благ шляхом постановлення завідомо неправосудного рішення. Матеріальними благами може бути майно, кошти, звільнення від певних обов'язків або набуття певних прав. Використання суддею наданих йому повноважень для постановлення завідомо неправосудного рішення з метою отримання неправомірної майнової винагороди є фактом вчинення корупційного діяння. Тобто, постановлення суддею завідомо неправосудного рішення з метою отримання неправомірних матеріальних благ, пільг чи послуг можна вважати корупційним діянням і в такому разі суддя має бути притягнений до кримінальної відповідальності, як за постановлення ним неправосудного рішення (ст. 375 КК України), так і за фактом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

службовою особою неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), що передбачає інший характер санкцій.

Окремої уваги потребує дослідження питання щодо можливості притягнення суддів Конституційного суду України до кримінальної відповідальності за постановлення ними завідомо неправосудного рішення. Слід зазначити, що окремі правники не відносять рішення Конституційного Суду України до предмету злочину, передбаченого ст. 375 КК України, аргументуючи це тим, що довести завідомо неправосудність рішень Конституційного Суду України навіть теоретично неможливо, оскільки Конституційний Суд України дає власну оцінку нормативним актам, відображає бачення більшості складу суду [35, с. 36]. Подібної позиції дотримуються й інші науковці [25, с. 40].

У цьому контексті, звертає на себе увагу й те, що ст. 28 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачені гарантії недоторканності судді Конституційного Суду України. Так, відповідно до ч. 3 вказаної статті судді Конституційного Суду України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України [29]. Таким чином, можемо зробити висновок, що судді Конституційного суду України користуються суддівським імунітетом від притягнення їх до юридичної відповідальності за здійснення ними своїх конституційних повноважень, що є цілком обґрунтованим і справедливим.

Водночас, на нашу думку, прийняття суддями Конституційного Суду **завідомо неправосудного рішення** (вид. – М. П.) також є злочином, передбаченим ст. 375 КК України. Такий висновок ґрунтується на положеннях ч. 3 ст. 124 Конституції України та ч. 3 ст. 1 Закону України

«Про судоустрій і статус суддів» згідно з якими судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Отже, Конституційний Суд України також бере пряму участь у формуванні справедливого, неупередженого та незалежного правосуддя.

Хоча, як зазначалось раніше, деякі правники й вважають, що умовою притягнення судді до кримінальної відповідальності є скасування вироку суду вищестоящим судом [30, с. 235], проте, на наш погляд, специфіка рішення Конституційного Суду України полягає в тому, що воно не підлягає оскарженню. Рішення Конституційного Суду України є колегіальною думкою більшості від його складу. Тож, в цьому випадку вирішальне значення повинен мати саме факт вчинення суддями Конституційного Суду злочину, передбаченого ст. 375 КК України, – прийняття завідомо неправосудного рішення, що має бути встановлено обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, або постановою чи ухвалою про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами, визначеними ст. 284 КПК України. Звісно, що при цьому має бути доведена завідомість неправосудного рішення кожного судді, якому інкримінується діяння, передбачене ст. 284 КПК України, оскільки окремі судді можуть і не мати прямого умислу на вчинення зазначеного злочину, що виключає притягнення їх до кримінальної відповідальності за ст. 284 КПК України.

Одним із дискусійних є питання щодо можливості притягнення колегії суддів до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення. Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю народних засідателів і присяжних [36]. У ст. 375 КК України передбачена кримінальна відпо-

відальність колегією суддів, але механізм притягнення колегії суддів до кримінальної відповідальності відсутній, що дає суддям можливість зловживати цим положенням. При виявленні складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, до кримінальної відповідальності притягується не окремо кожен суддя колегії, а вся колегія суддів, що постановила неправосудне судове рішення. Необхідною умовою притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України є наявність вини у формі прямого умислу кожного члена колегії, але доволі часто суддя колегії суддів залишається при своїй окремій думці, яка не є неправосудною, і тому такий суддя не може бути притягнутим до кримінальної відповідальності за фактом постановлення завідомо неправосудного рішення. Законодавство України захищає думку судді, що залишився у меншості. Зокрема, відповідно до ст. 25 КАС України, ст. 19 ЦПК України суддя, який не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Також у ч. 3 ст. 375 КПК України кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення. Ця окрема думка, що додається до матеріалів справи, є гарантією невинуватості судді при притягненні колегії суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України.

Факт винесення завідомо неправосудного судового рішення завершується його проголошенням, і відповідно з цього моменту цей злочин вважається закінченим, незважаючи на час набуття законної сили неправосудного судового рішення [12, с. 45]. Це є останньою і обов'язковою умовою притягнення судді до кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 375 КК України.

Досліджуючи характер неправосудного вироку, варто визначити зміст цього процесуального документа. Вирок

суду складається з описової, резолютивної та мотивувальної частин. В теорії права прийнято вважати, що вирок суду буде неправосудним в цілому, якщо хоча б одна складова частина вироку буде неправосудною. Однак, як зазначає А. В. Щасний, неправильність та несправедливість мотивувальної частини не є підставою для визнання всього вироку суду неправосудним, оскільки у мотивувальній частині зазначаються аргументи, що підтверджують правильність вже прийнятого рішення, яке зазначається в резолютивній частині, і як наслідок неправильність мотивувальної частини не є умовою визнання дій судді неправосудними [21, с 511–512]. На нашу думку, підставою для визнання вироку суду неправосудним є неправосудність саме резолютивної та мотивувальної частини, оскільки саме обґрунтованість та вмотивованість цих частин є стандартами правосудності судового рішення.

Аналізуючи склад вчиненого злочину, передбаченого ст. 375 КК України, постає питання чи є суб'єктом злочину суддя, який пішов у відставку. Відповідно до п. 9 ч. 5 ст. 126 Конституції України повноваження судді припиняються у разі подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням. Суддя йде у відставку за власним бажанням або після закінчення строків його повноваження при наявності стажу роботи не менше як 20 років. Проте суддя у відставці зберігає статус недоторканності та соціальний захист судді. На думку, Суддя, який вийшов у відставку, як обґрунтовано

вважають фахівці, повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного вироку, якщо він постановив його, коли ще перебував на посаді, а рішення про вихід у відставку прийняв після постановлення неправосудного вироку, оскільки, перебуваючи на посаді, суддя був повноцінним суб'єктом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, і тому повинен був понести справедливе покарання [35, с. 37]. Ми повністю солідарні з такою думкою, оскільки неможливість притягнення судді, який вийшов у відставку, до кримінальної відповідальності за фактом вчинення ним злочину, передбаченого ст. 375 КК України, може привести до зловживання суддями можливістю виходу у відставку для того, щоб уникнути покарання за вчинений злочин під час обіймання посади судді.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запропоновані підходи до вирішення проблемних питань щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення (ст. 375 КК України), на нашу думку, сприятимуть не лише забезпеченню належного захисту прав, свобод та законних інтересів учасників судового провадження, а й реалізації гарантій незалежності суддів при притягненні їх до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України, що у цілому сприятиме здійсненню правосуддя в Україні на засадах законності, обґрунтованості, гуманності, справедливості та забезпеченню прийняття судами правосудних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013 р. – № 9–10. – Ст. 474.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004, № 40–41, 42. – Ст. 492.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 6. – Ст. 56.

6. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: монографія / Н. В. Глинська. – К.: Істина, 2014. – 588 с.
7. Когутич І. І. Судові рішення в кримінальному провадженні України: монографія / І. І. Когутич. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. – 184 с.
8. Уголовный кодекс Италии / Научн. ред. и предисл. Р. М. Асланова; пер. с итальян. Е. Р. Шубиной. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 236 с.
9. Уголовный кодекс Голландии / Научн. ред. Б. В. Волженкин; пер. с англ. И. В. Мироновой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.
10. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Научн. ред. Д. А. Шестакова; пер. с нем. Н. С. Рачковой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 522 с.
11. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М.: Ось – 89, 2009. – 192 с.
12. Капліна О. В. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / О. В. Капліна, В. І. Тютогін, І. А. Тітко // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2 (138). – С. 42–48.
13. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 № 19-рп/2004: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04>
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України): від 26.06.2008 № 13-рп/2008: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-08>
16. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>
17. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>
18. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. кандидат юрид. наук: спец. 12.00.10 / Л. Є. Виноградова. – О., 2004. – 187 с.
19. Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови / О. О. Кваша // Правова держава. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 17. – С. 200–208.
20. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні: монографія / Н. Д. Квасневська. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 189 с.
21. Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомого неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України / А. В. Щасний // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 509–515.
22. Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку – акта правосуддя: навч. посібник / Ю. М. Грошевий. – Х., 1994. – 48 с.
23. Карташов А. Ю. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. Ю. Карташов. – Ставрополь, 2004. – 22 с.
24. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / В. О. Навроцький. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771 с.
25. Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК) / П. П. Андрушко // Вісник Верховного Суду України. – 2014. – № 9. – С. 35–46.
26. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. / За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. 4-те, доповн. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 1208 с.
27. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютогіна. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 155 с.
28. Трьом суддям, що відпустили на свободу депутата-вбивцю, загрожує в'язниця: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrnews.com/kriminal-i-chp/trom-sudjam-scho-v-dpustili-na-svobodu-deputata-vbivcuu-zagrozhu-v-jaznicja.html>
29. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 49. – Ст. 272.

30. *Горелик А. С.* Преступления против правосудия / А. С. Горелик, Л. В. Лобанова. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005 г. – 491 с.
31. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 12 липня 2001 року № 2670-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2670-14>
32. Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4787753>
33. *Погорецький М. А.* Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія / М. А. Погорецький, О. Л. Польовий, О. Г. Яновська. – К.: ВД «Дакор», 2014. – 308 с.
34. Уголовный кодекс Испании / Научн. ред. Н. Кузнецова, М. Решетникова. – М.: Зерцало, 1998. – 218 с.
35. *Лемешко О. М.* Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми / О. М. Лемешко, О. М. Овчаренко // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 33–38.
36. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2862-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.

Pogoretskyi M. Engaging judges to criminal responsibility under art. 375 of the CC of Ukraine: problematic issues substantive and procedural law.

Based on the analysis of scientific literature, the current legislation of Ukraine, statistics, and material practices, the authors research some substantive and procedural issues engaging judges to criminal responsibility for the enactment of their unjust decision and invited authors' view of their solution.

The correlation of such categories as «unjust judgment» and «illegal judgment». During unjust judgment should be understood judicial act that does not meet the standards of legality, validity, motivation, fairness, reasonableness and timeliness. It is illegal decision made by a judge (judges) in violation of substantive and / or procedural law.

Indicated that bringing to trial the judge is also the way to solve miscarriages of justice that is appealing unjust court decision to a higher court to admit the appropriate judgment unjust.

Investigated problematic issues related to the possibility of criminal responsibility of judges of the Constitutional court of Ukraine, the panel of judges, judges who have resigned, if rendered them unjust judgment.

Keywords: judge, decision, pravosudne, standards, criminal responsibility.

Стаття надійшла до редакції журналу 12.10.2014 р.